

STKS:n asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle liittyen HE 43/2022

Suomen tieteellinen kirjastoseura (STKS) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä. Seura toimii tieteellisenä yhdistyksenä kirjasto- ja informaatioalalla, ja sen keskeisenä tavoitteena on tukea tiedon vapaata ja tasa-arvoista saatavuutta tutkimuksessa ja koulutuksessa. Tähän meitä ohjaavat muun muassa YK:n agenda 2030, Unescon avoimen tieteen suositukset sekä opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat tavoitteet avoimen tieteen osalta.

STKS näkee myönteisenä tekstin- ja tiedonlouhintaa koskevat uudistukset ehdotetussa tekijänoikeuslaissa, vaikka direktiivin muotoilusta on poikettu¹. Tekstin- ja tiedonlouhinnan uudistukset mahdollistavat osaltaan digitaalisiin aineistoihin liittyvän tutkimustyön ja uusien tutkimusmenetelmien kehittämisen.

Tekstin- ja tiedonlouhinnan kannalta ongelmallinen on kuitenkin lakiin jäämässä oleva kohta 16 b §. Kyseinen kohta rajoittaa Kansalliskirjastossa ja muissa vapaakappalekirjastoissa mahdollisuuksia välittää kulttuuriaineistolain nojalla luovutettua ns. vapaakappaleaineistoa sekä sulkee pois käyttäjiltä mahdollisuuden kappaleiden valmistamiseen (= kopiointiin), mitä tapahtuu tekstin- ja tiedonlouhinnassa automaattisesti. Lakiin olisi siis jäämässä kaksi säännöstä, joista toinen (esitetty 13 b §) sallii kappaleen valmistamisen tieteellistä tutkimusta varten, mutta (16 b §) nimenomaan sulkee mahdollisuuden pois vapaakappaleaineistojen osalta. Ristiriitaiset lainkohdat tuottavat epävarmuutta pykälien soveltamisesta. Toivomme, että eduskuntakäsittelyn aikana oikeustilannetta selkeytetään siten, että myös kulttuuriaineistolain nojalla luovutettujen aineistojen tieteellinen tutkimuskäyttö voidaan mahdollistaa DSM-direktiivin edellyttämällä tavalla. Silloin tutkimuksessa olisi mahdollisuus käyttää enemmän myös kotimaisia aineistoja.

Toinen ongelmallinen kohta lakiluonnoksessa koskee kaupallisesta jakelusta poistuneita teoksia, ei koskaan kaupallisessa jakelussa olleita teoksia sekä uniikkeja teoksia, joita on myös tieteellisten kirjastojen kokoelmissa (ehdotetut 16 g ja 16 h §). 16 g ja h § osalta yhdyimme KAM-juridiikkaryhmän ja Kansalliskirjaston lausuntoihin. 16 h § muotoilu antaa ymmärtää, että kyseessä on laajempi teosten

¹ HE 13 b § 2 mom: Esitys poikkeaa osin muotoilultaan DSM-direktiivistä, mikä saattaa aiheuttaa eriäviä tulkintoja, jolloin direktiivin mukainen tulkinta mennee kansallisen säädöksen edelle:

- esityksestä on poistettu DSM-direktiivin 3 artiklan muotoilu "tieteellistä tutkimusta varten".
- "ei saa estää tai rajoittaa" on muutettu muotoon: "ei saa estää sopimuksella".

yleisölle välittäminen (julkaiseminen verkossa), mutta selvää ei ole, miten rajaukset vaikuttavat teosten tutkimuskäyttöön. Tutkijoiden pitäisi pystyä arvioimaan rahoitusta hakiessa ja vastaanottaessa, millaisilla ehdoilla aineistojen käyttöönsaaminen ja jatkokäyttö ovat juridisesti mahdollisia. Nyt esitetty ehdotus vaihtelevilla aikarajauksilla heikentää ennakointimahdollisuuksia. Kannatamme selkeää mallia, jossa aineistojen käyttöönsaattaminen yleisölle sidottaisiin teoksen syntyyn/julkaisemisajankohtaan, eikä vuoteen, jolloin aineistot tulevat kokoelmiin. Vastaavaa mallia ollaan soveltamassa esim. Alankomaissa, ja tähän on viitattu tarkemmin Kansalliskirjaston lausunnossa.

Lainvalmistelussa aiemmin mukana ollut ehdotus tutkijoiden oikeudesta rinnakkaistallentaa tieteellinen artikkeli avoimeen, ei-kaupalliseen julkaisuarkistoon on jätetty pois hallituksen esityksestä. Vaikka tieteellisten julkaisujen avointa ja vapaata saatavuutta edellytetään jo suurimpien kansainvälisten ja kansallisten tutkimusrahoittajien linjauksissa, useissa Euroopan maissa on nähty tarpeelliseksi säätää rinnakkaistallennusta tukevaa lainsäädäntöä. Lainsäädäntö toisi tutkijoille oikeusvarmuutta sekä edistäisi tutkijoiden tasavertaista asemaa rahoittajasta ja sijaintimaasta riippumatta. Julkisella rahoituksella tuotetun tutkimuksen tuloksiin pääsyn pitäisi olla mahdollista kaikille.

Toivomme, että tekijänoikeuslain jatkovalmistelussa otetaan huomioon Avoimen tieteen ja tutkimuksen kansallisessa koordinaatiossa yhteisesti laaditut linjaukset tieteellisen julkaisemisen ja avointen oppimateriaalien osalta. Linjaukset tukevat osaltaan yhteiskunnan ja tieteen vuorovaikutusta ja edistävät myös jatkuvan oppimisen ja kansalaistieteen mahdollisuuksia. Tutkimusorganisaatiot ovat sitoutuneet avoimen tieteen linjauksiin, ja ne liittyvät myös OKM:n korkeakouluille asettamiin tulostavoitteisiin.

Tekijänoikeuslain jatkovalmistelussa on tärkeää huolehtia siitä, että digitaalisten teknologioiden mahdollisuudet nähdään riittävän laajasti tieteellisen tutkimuksen, kulttuuriperinnön ja innovoinnin kannalta. Tasapainoisesti laadittu tekijänoikeuslainsäädäntö turvaisi tasapuolisesti sekä oikeudenhaltijoiden että käyttäjien oikeuksia. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää kaikkien osapuolten näkemysten esiintuomista.

Tuusulassa 19.5.2022

Anne Lehto

Suomen tieteellisen kirjastoseuran puheenjohtaja